

Andere tijden, andere inzichten

Maarten J. Aalders

De kerk van onze jeugd is niet meer. Zelfs als het gebouw nog als kerk in gebruik is, wordt er heel anders gedacht en gedaan dan vroeger. Ons gemeentelid Tjitze Baarda (1932) heeft het allemaal meegemaakt, wat meer is, hij heeft een belangrijke rol gespeeld bij de veranderingen in het theologisch klimaat van de Gereformeerde Kerken in Nederland (GKN). In het bijzonder waar het gaat om de visie op de betrouwbaarheid van de Bijbel heeft Baarda van zich laten horen. Zijn werkzame leven is verweven met discussies over het gezag van de Schrift.

Baarda groeide op in een traditioneel gereformeerd gezin. Gereformeerden vonden in die tijd dat de Bijbel onvoorwaardelijk geloofd diende te worden. Een slang is een slang, een boom is een boom, zo vonden de

gereformeerden. Wat er staat, is werkelijk zo gebeurd. Ook kerk en zending speelden in het gezin van Baarda een grote rol. 'Reeds in een opstel over de vraag *Wat ik wil worden* heb ik als antwoord gegeven: ik wil zending worden. Het hoofd der school heeft – vermoedelijk mede op grond van dit opstel – er bij mijn ouders op aan gedrongen dat ik naar het Lyceum zou gaan.' Aldus geschiedde. Daarna volgde de universiteit. 'Gezien mijn wens om naar de zending te gaan was de keuze van de theologische faculteit van de VU vanzelfsprekend. De VU lag gezien mijn doeleantie-achtergrond voor de hand.'

Geloofscrisis

Al spoedig kwam hij tot de ontdekking dat de studie Semitische Letteren minstens zo interessant was als de theologische studie. Ook verdiepte hij zich in het Koptisch. Maar zending of predikant werd hij niet. 'In het eerste jaar maakte ik een geloofscrisis mee.' Daarbij speelden vragen over de waarheid van allerlei oudtestamentische verhalen een rol. 'Ik dacht: hoe zit het nou met die betrouwbaarheid van de Bijbel? Toen verminderde langzamerhand mijn liefde voor de zending.' De studie kreeg hem in zijn greep. 'Het is zo spannend om in een tekst te duiken.' Hij maakte kennis met het zogenaamde Diatessaron (*Eén uit vier*), een

evangeliënharmonie, waarin Tatianus rond 170 na Christus een poging deed om alle verschillen tussen de evangeliën te harmoniseren als antwoord op kritiek van tijdgenoten op de evangeliën. Baarda kon niet anders dan die tegenstanders van Tatianus gelijk geven: er zitten allerlei verschillen tussen de evangeliën, ze bevatten tegenstrijdigheden die zich niet zo gemakkelijk laten wegedeneren. Daarmee begon een levenslange zoektocht naar betrouwbaarheid en herkomst van het Nieuwe Testament. In 1967 legde hij zijn bevindingen vast in een boek *De betrouwbaarheid van de evangeliën*.

Tegenstrijdigheden

Daarin legde hij de evangeliën naast elkaar en concludeerde dat er tegenstrijdigheden waren die je niet zomaar kon 'weg verklaren' op de manier zoals tot dan toe onder gereformeerden gebruikelijk was. Zat er één blinde voor de poort van Jericho (Lucas, Marcus), of waren het er twee (Matteüs)? En: was het voordat Jezus Jericho inging, of toen hij uit Jericho vertrok? Wie had er gelijk? Waarom verschillen de reïsschema's van Jezus? Hoe zat het dan met de betrouwbaarheid van de evangeliën? Een stortvloed aan details werd over de lezers uitgestort, de conclusie was onontkoombaar. Er is verschil tussen 'hetgeen gebeurd is en dat wat er in de

evangeliën wordt verteld'. Naar aanleiding van Lucas 19 liet hij zien hoe de beschrijving van Lucas van de verwoesting van de tempel, anders dan Matteüs en Marcus, heel precies beschrijft wat er zou gebeuren. Deze precisie verklaart hij uit het feit dat Lucas zijn evangelie schreef na de verwoesting van de tempel. Dat was geen vroom bedrog, Lucas wilde juist laten zien hoe onbedrieglijk de profetie van Jezus was geweest. 'Een van de vruchten van het kritische onderzoek is dat we de Schrift, waarvan we belijden dat zij het Woord van God is, als een uitermate menselijk boek hebben leren kennen.'

In de GKN ontstond een geweldig rumoer. Het was alsof een klokkenluider midden in de nacht het hele dorp wakker maakte. Een van de bezwaarden vond dat Baarda de bijbelschrijvers betichtte van bedrog. Iemand die beweert dat Gods Woord leugens bevat, staat in dienst van Satan, zo schreef deze bezwaarde. Er werd gevraagd om een kerkelijke procedure tegen Baarda, er werd zelfs aangedrongen op zijn ontslag. Natuurlijk waren er wel collega's die met hem meedachten, maar het was vooral de hoogleraar C. Augustijn die – ook in geschrifte – van meet af aan vierkant achter hem stond. Later volgden ook anderen. Het leidde tot talloze gesprekken met kerkelijke hoogwaardigheidsbekleders, maar tot een kerkelijke procedure is het nooit gekomen. Ondertussen legde Baarda zich toe op andere oude teksten. Alleen specialisten konden beoordelen waar hij mee bezig was, voor het 'gewone' kerkvolk en de synodale tentakels was hij onbereikbaar geworden.

Menselijk boek

Toch was dit niet het einde van zijn band met de kerk. In 1976 werd hij betrokken bij een deputaatschap dat zich moest bezinnen op de aard van het Schriftgezag. In het rapport van dit deputaatschap, *God met ons* (1980), namen de kerken afstand van hun traditionele visie op het Schriftgezag. Voor de inbreng van het subject, 'de menselijke factor', bij het tot stand komen van de Bijbel werd alle ruimte geschapen. De Bijbel is een heel menselijk boek, en niet alles wat vermeld staat is (op die manier) gebeurd. Baarda trok al veel eerder die conclusie. Maar nu was het 'officieel'. Eindelijk werd de menselijke achtergrond van de Bijbeltekst rondit

erkend. 'Het was een stap in de goede richting' aldus Baarda.

Baarda is geen zending geworden. Maar hij heeft met succes een belangrijke missie voltooid. Nog onlangs schreef een oud-student hem: 'Zonder jou had ik in de pastorie fouten begaan.' Maar Baarda's betekenis reikt verder dan zijn invloed op individuele studenten. Wie de geschiedenis van de GKN op zich laat inwerken, beseft hoe fundamenteel deze verandering was. Hier werd afstand genomen van alle vormen van fundamentalisme, die de GKN zolang in hun greep hebben gehad. Baarda – tot op de dag van vandaag een trouw kerkganger en meelevend lid van onze gemeente – stond in die discussie aan het front.